

Belgeler

SUNUŞ } 12. Tem. 1991
B 10

Kitabımın 1908-25 dönemine ilişkin bölümünün son (1991) basımında yaptığım gibi, bu zaman dilimi için de Belgeleri esas anlatı metninden ayırarak yayımlıyorum. 1925-36 döneminde Solun yasadışı ve yeraltı koşullarında gelişmesi nedeniyle, benim bu belgeleri toplamam, onların üretilmesinden çok daha uzun zaman aldı. Yine de, oluşturduğum koleksiyon eksiksiz olmaktan pek uzak. Muhalefet hiziplerinin Komintern'e göndermiş olmaları gereken raporlar ve Komintern'in 1936'da TKP için aldığı "separat" kararı gibi önemli metinler elimde yok. Bunların varlığı ve içeriği, ancak dolaylı olarak anlaşılabilir. Üstelik elde edebildiğim metinlerin çoğunu silik kopyalar halinde bulabildim. Özellikle eski elyazısından teksir edilenleri iyice sökmek olanaksız.

Bu cilde ilişkin temel kaynaklar, eski Komintern Kütüphanesi'nin Türkçe bölümüyle TKP arşivinde toplanmış olmalı. Her ikisi de Moskova'da bulunan bu koleksiyonlara doğrudan doğruya erişemedim. Ama bir gün yetkililerden, onların üstünde çalışma izni alabileceğimi umuyorum. 1925 öncesi ve 1936 ertesi gibi, '25-'36 döneminin sol tarihi de, ancak bu kaynaklar ortaya konulduktan sonra, nesnel bir biçimde araştırılabilecektir.

Şimdilik, elimden gelen bu kadar. Burada sunulan belgeleri bulmama ve okumama yardım eden herkese çok teşekkür borçluyum.

Mete Tunçay

Büyükkada, Temmuz 1991

Aydınlık Yayınları'nın "Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dizi" gibi kaynaklarda sızan metinler, bu derlemeye katmadım. Anlatı tarihsel anlatı içinde göndermeler yapmakla yetindim.

Gizli Parti (Kâtib-i Umumîsi Vedat Nedim'in Takma-Adla Yazdığı Bir Makale

METE TUNÇAY

1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen İzmir suikast girişiminin solla herhangi bir bağıntısı olmamıştır. Ankara İstiklâl Mahkemesinin yaptığı sorgulamalarda, dolaylı olarak, İrtihatçı solunun 1920'deki (Halk Şûrâlar Fırkası ve Meşâi Programı gibi) etkinlikleri hakkında bilgiler ortaya çıkmıştır. Ancak, Ziya Hürşid'in yargılanması sırasında, ona "Komünist Hemsinli Mehmet kimdir?" diye sorulduğunu görüyoruz. Ziya Hürşid, bu soruyu "Dayızademdir. Onun bu işlerle ilgisi yoktur" diye yanıtlamıştır.*

Suikast girişimi üstüne, TKP genel sekreteri Vedat Nedim (Tör) yazdığı bir makalede, İstiklâl Mahkemesinin olağanüstü kişisel tutkularla açıklamaya çalışmasını eleştirmekte ve sınıfsal bir çözümleme yaparak TpCF'nin emperyalizm yardakçılığıyla suçlamakta ve HF iktidarını, halk yararına bir ekonomi politikası izlemeye, emekçi kitlelerin geniş demokratik haklarını tanımaya çağırılmaktadır. Yazara göre, halka dayanmayan bir devrim anlamsızdır, oysa Türkiye'de bugün o yönde bir eğilim başgöstermiştir.**

İzmir Suikastı Teşebbüsünden Alınacak Dersler

TÜRKİYE reisicumhuru Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yapılmak istenilen suikast teşebbüsü Türkiye'nin bugünkü dahili vaziyetini tertik ve izah etmek için bir anahtar vazifesi görebilir. Türkiye matbuatı ve İstiklâl Mahkemesi bu suikast teşebbüsünün sebep ve mahiyetini yanlış bir nokta-i nazarla tefsir ve izaha çalışmaktadırlar. Bu teşebbüsü şahsî infial ve ihtirasların bir neticesi olarak göstermek, bu teşebbüsün haricî şekli altında yatan içtîmî kuvvetlerin mücadelesini meydana çıkarmamak ve buna nazaran tedbirler ve istikametler almamak Türkiye Cumhuriyet inkılâbı namına yapılan çok ağır bir hatadır.

İstiklâl mahkemesi bu teşebbüsün esas olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın suret-i teşekkülünü ve mahiyetini halk kitlelerine izah etmeye çalışırken, bazı politikacı generallerin ikbal ihtiraslarını hareket noktası olarak kabul ediyor. Filhakika bu nevi insanların şahsî ihtirasları bir vakıa olsa da, siyasî bir hadiseyi izah edecek bir me-

de noktası değildir. Asıl mebde noktasını Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın dayandığı içtîmî kuvvetlerde aramak lazımdır. Kâzım Karabekir Paşa'nın "Ben Halk Fırkası'nın iktisat ve maarif siyasetine muarız olduğum için bu fırkadan çıktım..." "...Harekete sonradan iştirak eden ikinci derecede şahsiyetler, ona başka bir istikâmet vermeye çalıştılar..." tarzında mahkemede söylediği sözler çok şayan-ı dikkattir.

Evet, TpCF, HF'nin iktisadî siyasetine muarız olan içtîmî bir sınıfın, Türkiye'nin büyük şehirlerinde murabahacılık, emperyalizm maliyesine sınırlık yapan burjuvazinin siyasî bir teşekkülüdür. Kâzım Karabekir Paşa gibi adamlar da, herhangi bir sebeple olursa olsun, bu teşekkülün başına geçecek elebaşlarıdır. KK Pş gibi şahsiyetlerin cumhuriyet inkılâbına yaptıkları en büyük ihanet şahsî ihtirasları değil, bu inkılâbın en büyük düşmanı olan emperyalizm yardakçılarının siyasî teşekkülüne önyak olmalarıdır. Onları bu nokta-i nazardan muhakeme, teşhis ve mahkûm etmek icap ederdi.

İstiklâl mahkemesinin verdiği ağır cezalar, murabahacı ve emperyalizm maliyesine yardakçı burjuvaziyi ancak muvakkaten- bazı silâhlarından tecrid edebilir. İnkılâbı bu mazarratlı düşmanlardan kurtarabilmek için daha çok esaslî ve derin tedbirler almak icabeder. Bu tedbirlerin en mühimi ve esaslı emekçi halk kitlelerini daha kuvvetli surette inkılâba bağlayabilmektir. Halk kitlelerine dayanmayan bir inkılâp ya esas mânâ ve mahiyetini tamamen kaybeder -ki bugün Türkiye İnkılâbı bu istikamette inkışafa temayül gösteriyor-yahut da en ufak bir darbe ile tarumar olur.

Emekçi kitlelerini inkılâba bağlamak için parlak nutuklar, zarif makaleler, muşşâ' seyahatler kâfi değildir. Asıl mesele, bu kitlelerin iktisadî ve siyasî vaziyetlerinin nazar-ı itibare alınmasıdır. Halbuki bugünkü hükümet -bugünlerde devlet aparatını idare edebilecek en inkılâpçı bir zümrenin elinde bulunduğu halde bile- dayandığı içtîmî kuvvetlerde vücuda gelen tebeddüller ve bu tebeddüllere körükörüne inkiyad etmesi dolayısıyla, Türkiye halk kitleleri üzerindeki nüfuzunu gitgide kaybetmektedir ve suikast teşebbüsü de

bu vakıayı pekâlâ nazar-ı dikkate almıştır.

Halk Fırkası hükümetinin tuttuğu yeni iktisadî istikamet hiç de halkın menfaatine uygun değildir. Binbir şekildeki vergiler, hayat pahalılığı, sermaye terakümünün barbarca inkışafı ve bu barbarlığı hükümetin çok defa himaye etmesi, bugün inkılâbı temsil etmek isteyenlerle kitleler arasında derin bir uçurum kazmaktadır.

İktisadî vaziyetleri gündengüne berbatlaşan emekçilerin siyasî vaziyetleri de çok fecidir. Fakir köylü ve amelelerin menfaatini müdafaa edecek siyasî inkılâpçı bir gazetenin neşri bile imkân-sızdır.

Bu vaziyetin bu suretle inkışafı Türkiye inkılâbı için bir felâkettir. Türkiye inkılâbının başında bulunanlar bugün bu inkılâbın dostları ile düşmanlarını tefrik etmelidirler. İnkılâbın derinleşmesi namına, onun düşmanları en ufak bir demokratik haktan bile mahrum edilmelidir. Buna mukabil inkılâbın en sağlam istinatgâhı olan emekçi kitlelerinin geniş demokratik hakları biran evvel tanıtılmalıdır. Aksi takdirde Ziya Hürşid'in atmağa muvaffak olamadığı tabancanın tetiğini bu sefer inkılâba karşı bizzat Halk Fırkası çekmiş olur.

Mehmet Süleyman

Azmi Nihat Erman, İzmir Suikastı ve İstiklâl Mahkemeleri, s.90.

La Fédération Balkanique/Balkan Federasyonu No. 52 (15-9-1926), s.922-23.

*Aslında bu zat, bir buçuk yıl önce Cumhuriyet Aleyhine Suikast Muhakemesinde yargıç önüne çıkmış ve o vesileyle 17 Ocak 1924 tarihli Vatan gazetesinde resmi de basılmıştır. O davada bir yıl hapse hüküm giyen Sandalcılar Kâhyası Ali Osman Ağa ile, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya silâh kaçırma işlerinde çalışan Komünist Mehmet Efendi, tutuksuz olarak yargılanmış ve beraat etmişti. Yine 17 Ocak 1924 günü Vakıf gazetesinde, mahkemede "başlı ve saf bir edayla" verdiği ifadesinden, babasının adının Mustafa olduğu, Hemsinli Arzu oğullarından geldikleri, 39 yaşında ve evli bulunduğu, İstanbul'da Kasımpaşa'da oturduğu, eskiden ticaret yaptığı, ama şimdi boşta olduğu aktarılmaktadır.

** Bu yazının yayımlandığı dergi hakkında, benim Vlahov Efendinin (1878-1953) Balkan Federasyonu Dergisi (1924-32) ve Dr. Şehîk Hüsnü Değmer" yazımıza bakınız: Tarih ve Toplum Sayı 45 (Eylül 1987).